

Dag Hammarskjld

Den frste moderne svensken

M.Svegfors

Jan 7 - 12, 2007

Hammarskjld r mer n ngot annat frknippad med Kongokrisen 1960. Jag minns frn TV de sovjetiska utfallen i skerhetsrdet och bilderna p honom skrattande bolmande p en cigarr. Att Chrustjov skulle ha bankat med skon r enligt Svegfors en skrna, men jag skulle kunna ta gift p att jag sett honom s gra. S stor r tydligen suggestionens kraft. Ett r senare strtar planet i djungeln och djup frstmning rder. Vi hade i skolan ftt Ira oss att Hammarskjld var den mest framstende svensken och sledes ngon att vara stolt ver. Jag var d elva r gammal och receptivt fljsam. Ngra r senare brjade bilden krackelera och jag var frst chockerad. Men lt oss brja frn slutet.

Var olyckan ett attentat, eller rentav ett av Hammarskjld iscensatt sjlv-mord? Fullstndig klarhet kan aldrig erhllas om sdant, och drmed kan ven de mest lngskta scenarior undg slutgiltig dementi. Beviset fr det senare r synnerligen skralt, i stort sett inte mer n ren illvillig spekulation baserad p ett frment avskedstagande i de sista anteckningarna i den dagbok som senare skulle postumt utges med titeln 'Vgmrken'. Men som Svegfors skriver, dden var stndigt nrvarande i Hammarskjlds tankar, och s gott som varje dagboksanteckning rjer ett ddsmedvetande och kan fljdaktligen tolkas som ett frtckt avsked. Det finns ingen anledning till att Hammarskjld skulle ha insett slutet, ven om han var mycket medveten om de fysiska farorna frknippade med personlig diplomati i regionen. Planet flg frsiktigtsvis en omvg runt Katangesiskt omrde fr att undvika mjlig beskjutning. Det terfanns s smningom¹ kraschat med nedfllda landningsstll och med tydliga indikationer p ett flackt inflygande och med en nnu verlevande passagerare som dock avled ett par dagar senare, och det r naturligt att spekulera att en tidigare lokalisering skulle ha kunnat ptrffat n mera verlevande, kanske rentav Hammarskjld sjlv. Huruvida det var ett attentat lter sig aldrig kunna bevisas, och Svegfors anmrker att frgan, bortsett frn dess sensationsvrde, r av underordnad betydelse. I sjlva verket finns inga handfasta indikationer p nedskjutning, och den prosaiska frklaringen r helt enkelt den mnskliga faktorn som orsakade en felbedmning vid landning i mrker p ett primitivt flygflt i afrikanska djungeln.

Svegfors biografi r ingen vanlig biografi som systematiskt med ett strikt kronologiskt-tematiskt anslag dokumenterar ett liv, utan det rr sig snarare om en mycket personligt hllen skiss, i vilken frfattaren nedtecknar ett antal reflektioner ver svl olika episoder ur som aspekter av Hammarskjlds liv och personlighet. Symptomatiskt nog behandlas huvudpersonens egentliga verksamhet, d.v.s. hans insats som nationalekonom, regeringsmbetsman

---

¹ I sjlva verket efter en ofrklarligt lng tid, drygt ett dygn, fastn haveriplatsen var i nrheten av flygfltet. Man kan spekulera i anledningen till detta, Svegfors antyder ren inkompetens och ansvarshetsflykt. Jag erinrar mig ocks att beskedet om generalsekreterarens ddskrasch hade fregtts om meddelande om planets frsvinnande.

och slutlig generalsekreterare nstan inte alls. Vad som fascinerar Svegfors r mniskan bakom mannen, den ensamme srbare skaren som formulerar en personlig kristen trosuppfattning s i opposition mot tidens sekulra strmningar. Boken r inte s mycket en biografi ver Hammarskjld som en djuplsning av dennes 'Vgmrken'. Man kan undra om inte detta blir en alltfr tunn soppa fr bokens omfng. Dagboksanteckningarna r skrivna i en knapphndigt elliptisk stil som kan upplevas som frttad och drmed ge upphov till stor frihet nr det gller mjliga tolkningar, utfyllnader och explikationer. Alla var inte imponerade nr boken gavs ut. Lagercrantz frkastade dem som pekoral. Lagercrantz hade i sjlva verket sedan lngre ett gott ga till Hammarskjld som han upplevde som pomps (som sig naturligt faller kan samma anklagelse ven kastas tillbaka p den som ursprungligen slungar den). Svegfors lyfter fram de personer som m ha djupt influerat Hammarskjld, alltifrn mystikern mster Eckhart till hans samtida Buber och Schweitzer, varav den senare mste ha utgjort ngot av en rollmodell, beskare som han var till Nathan Sderblom som stod den Hammarskjldska familjen nra i Uppsala. Schweitzer, ppekar Svegfors, r numera fyrtio r efter sin dd s gott som bortglmd, men var nnu fr oss fdida p 50-talet en ikon² Schweitzer r ett exempel p en man som tar sitt liv p strsta allvar, vilket oundvikligen innebr att man ven tar sig sjlv p strsta allvar och drmed hamnar i en konflikt mellan den egna egoistiska sjlvfrverkligandet och den altruistiska plikten att tjna, en konflikt som endast kan upplsas genom en forcerad identifiering av dess bgge rtter.

Hammarskjld stammar ur adlig slkt med anor frn tidigt 1600-tal. Fr folk med sinne fr brd, speciellt svensk sdan, innebr detta en garanti fr klass, en genuin frdling innan den pfljande stormaktstidens frlseinflation. De flesta adliga tter dr ut rent statistiskt, och f om ens ngra kan uppvisa ngon konsekvent fljd av briljans som regelmssigt avlser sig vid varje generationsskifte. Dock (eller kanske tack vare) denna medelmttighet innebr medvetenheten av brd oftast en djup sjlvknsla av inneboende duglighet fr att inte sga verlgshet, som inte ens behver manifesteras i motsats till uppkomlingens. Hammarskjlds far Hjalmar var dremot en ytterst framngnsrik akademiker och mbetsman som innehade politiska uppdrag utan att vara politisk och som till och med tjnade som statsminister under krigsren (dock utan strre uppskattning), men som inte destomindre skulle ha varit mer eller mindre totalt bortglmd idag, vore det inte fr sonen. Modern, ven hon, stammade frn en slkt med framstende medlemmar, bland dessa den knde frfattaren J.L.Almkvist. rves begvning? Det r inte lngre politiskt korrekt att vidknnas begreppet 'begvning' n mindre att hvda att den kan rvas. Vilka gener kan man identifiera? Dock det politiskt korrekta tenderar att oscillera med tiden, och behovet av kontinuitet gr den frmenta illusionen om begvningen varandes en gva frn en generation till en annan svr att helt frkasta liksom frestande att underlta att preciseras.

Hammarskjld var liksom sin far och tv av sina tre ldre brder ett utprglat s kallat lshuvud, vars studentbetyg utmrktes av en imponerande skara av a'n i bgge storlekar. Lshuvudet fljer naturligt den akademiska banan inledningsvis men om begvningen r allmnt lagd med starka drag av habilitet leder den nstan alltid till en icke-akademisk karrir i slutndan. Hammarskjlds karrir vg var spikrak och snabb och ledde redan till de hgsta

---

² Kanske p senare r verglnst och drmed bort-nischad av moder Theresa. Att Schweitzers patriakaliska uppfattning om kolonialism skar sig p vsentliga punkter frn den liberalt frhrskande kan ocks ha gjort sitt till.

hjder en sdan kunde n och detta vid relativt ungdomer. Fr att komma vidare mste man vara politiskt frankrad, och Hammarskjld var liksom de flesta temperamentsmssigt konservativt lagda opolitisk. Att vara konsultativt stadsrd var detta bara ett ndvndigt steg fr att kunna i slutndan tnjuta landshvdingeposten i Uppsala? Vad r s fantastiskt med att vara landshvding frresten? Man kan i detta sammanhang spekulera ver Hammarskjlds relation till den Social-demokratiska rrelsen. Ngon naturlig sympati kan knappast ha frelegat n mindre en identifiering. Men Socialdemokratin vrnade framfr allt vid denna tid om att bevisa sin regeringsfihet och var drmed villig att knyta till sig dugliga krafter oberoende av ideologisk bakgrund. Och p den andra sidan var det ytterst frestande fr de dugliga krafterna att liera sig med en rrelse som erbjd verksamhetsmjligheter. Dock Hammarskjld var s noga med att pongtera sin politiska obundenhet i sin regeringsmedverkan till den grad att han t.o.m till omgivningens ofrstelse skte formalisera den.

Varfr kallar Svegfors Hammarskjld fr den frste moderne svensken? Det r inte helt klart, det nrmaste han kommer r att hvda att fr Hammarskjld var inte politiken allt, att det kunde finnas inte bara neutrala stater utan ven neutrala mniskor, *pace* Chrustjov. En attityd som enligt Svegfors lr ha gjort Lagercrantz s rasande fientlig, fr enligt denne, och den rdande tidsandan var politiken verordnat allt. Nu r tidsandan annorlunda, den nyfrlsta 70-tals vnstern har bleknat bort, den personliga narcissmen³ ersatt det kollektiva engamnet, och i den meningen var Hammarskjld fre sin tid. Men man lika grna hvda att han var efter sin tid, d.v.s. helt enkelt i otakt med den, ty den konservative kan alltid rkna med att mnga av hans omhuldade tser och sikter skall uppleva en renessans.

Det r sledes den opolitiska Hammarskjld som Svegfors will utforska genom att lusla 'Vgmrken'. Den mniska som framtrder r den blyge men samtidigt, som i fallet med mnga blyga individer, den sjlvverskattande mniskan. Detta leder till ensamhet. En bde inre biktande och en yttre social ensamhet. Spekulationerna om att Hammarskjld vore homosexuell r legion, och frefaller ganska naturliga. Svegfors avskriver dremot dessa, men p till synes ganska lsa boliner. Erfattaren r medveten om Hammarskjlds modersbundenhet⁴, att han levde som hemmason lngt upp i vuxen lder tills modern dog (1940). Och framfr allt att vid denna tid ppen erknd homosexualitet hade inneburit en katastrof.

Men fr att terg till 'Vgmrken' vad behandlar dessa? Utformade som abstrakt hllna dagboksanteckningar ofta skrivna i diktform, utan referenser till svl samtida hndelser som personer, n mindre till vardagliga futiliteter, dokumenterar de ett grubblande och ett skande om meningen med livet, d.v.s. det egna livet. Allt tnkande r inte rationellt, ja tnkandet om det rationella kan per definition inte vara rationellt. Religion, filosofi och rationellt vetenskapligt tnkande r i sina utvecklade och tekniskt formulerade stadier hgst separata, men i sina grundlggande och basala stadier oskiljaktiga⁵. Den religion som ej r systematiskt formulerad till en teologi kan inte sgas tillhra ngon kyrka eller samfund.

---

³ Svegfors fller ngra bittra sarkasmer ver hur i den moderna vrlden r livskamraten endast till pseende och eventuella barn utgr ett slags handbagage man slpar med frn ett frhllande till ett annat

⁴ Vilken frklaras med att han var den allra yngste sonen, att de ldre brderna var s gott som vuxna nr han vxte upp, och att fadern var frnvarande i plikter och av lgning

⁵ Om man drages till vidlyftiga metaforer, kan man likna det vid Bing Bang nr alla de olika fysikaliska krafterna nnu ej var individuerade

Den religiösa känslan är dr, och som sedan mystisk⁶. Att sedan tala om Hammarskjöld som kristen snarare än som muhammedan eller buddhist blir då närmast meningslös och irrelevant. Visserligen kan man anslå ett platonskt anslag och då tala om en ur-religion, varav de olika religionerna utgör skuggor formade av tillfälliga kulturella omständigheter. Dock det kan vara frestande i Hammarskjölds fall att tala om en kristen manifestation, inte bara därför att han möjligen, vilket Lagercrantz insuerar, skulle ha identifierat sig själv med Kristus, utan för att han ställer det egna personliga ansvaret och formulerandet av den personliga grunden i fokus. Och återigen påminnes vi om den konflikt, ja nästan motsägelsefullhet, som uppstår i och med att man går heligheten till en ambition och därmed indirekt till ett egoistiskt mål. Ja själva altruismen reduceras till en skugga kastad av den grundläggande allerstades närvarande egoismen⁷.

Jag har tidigare nämnt 'Vgmrken' som en tunn soppa, och Svegfors är länge och väl i denna soppa, men liksom all omringning är till sin natur repetitiv, tenderar frifattaren att ständigt terupprepa sig, att gå på tomgång, att aldrig komma till skott. Endast om man på ett konkret sätt kan knyta reflektionerna i 'Vgmrken' till den mänskliga verksamheten, blir de riktigt intressanta, annars förblir de bara prål, om än elegant och stundom tankeväckande, avsedd som kulturell frösa.

Svegfors skriver elegant, men tyvärr i stora delar av boken fångad i Ingrandighet. Elegansen degenererar stundom till vulgarism, som karaktiseringen av Hammarskjöld som varande lika hemma med siffror som bokstaver för att uttrycka att denne minsann tillhörde bägge kulturerna. En annan svaghet är upprepningarna⁸ de omedvetna och därmed så strande, som vittnar om slarv och oengagemang. Här och där kan man finna sakfel, eller åtminstone tveksamma uppgifter. Att Martin Buber skulle ha varit påverkad av Wienerkolan (med vilken jag antar han menar Wienerkretsen) redan i slutet av 1800-talet finner jag något förvånande. Den logiska positivismen som karaktiserar den så kallade Wiener-kretsen och dess anti-metafysiska projekt, tillhör framför allt 20-talet, och fick såsom ett socialt fenomen ett brött slut i och med mordet på dess ledare Schütz i början av 30-talet.

January 13, 2007 **Ulf Persson:** *Prof.em, Chalmers U.of Tech., Göteborg Sweden* ulfp@chalmers.se

---

⁶ Svegfors talar om den moderna människan såsom inte accepterande någon annan auktoritet än sitt eget förnuft, (men på vilkens auktoritet?) vilket därmed i en viss mening moderniserar mystiken och framför allt avdramatiserar den [s.163]

⁷ Master Eckhart snuddar till viss del på detta när han varnar för att det är lika frakastligt att vara upptagen av materiellt avståndstagande som att vara uppfylld av materiella önskningar. I samma veva kan man beakta hans varning för att vara mera uppfylld av sin kärlek till Gud än Gud själv.

⁸ dock sålän så blåtanta som den på s 183, i vilken musiken upprepas ett par gånger såsom varande del av den skolastiska utbildningen